საქართველოს სოფლის მეურნეობის მეცნიერებათა აკადემია
GEORGIAN ACADEMY OF AGRICULTURAL SCIENCIS

სამკურნალო ციტრუსოვნები - ციტრო, პომპელმუსი, ლაიმი

(რეკომენდაციები)

თბილისი-ბათუმი
2018

UDC (უაკ)734.6:641.9(328.154)

რეკომენდაციების ავტორები:

რეზო ჯაბნიძე – საქართველოს სოფლის მეურნეობის მეცნიერებათა აკადემიის აკადემიკოსი, პროფესორი;
შოთა ლამპარაძე – ს.მ. აკადემიური დოქტორი;
ნანა ჯაბნიძე – ს.მ. აკადემიური დოქტორი;
ნარგიზი ალასანია – ს.მ. აკადემიური დოქტორი;
გიორგი ჯაბნიძე – ს.მ. აკადემიური დოქტორი.

რეცენზენტები:

დარეჯან ჯაში – ს. მ. აკადემიური დოქტორი;
ნუნუ ნაკაშიძე – ს. მ. აკადემიური დოქტორი;
ლამზირა გორგ ილაძე – ს.მ. აკადემიური დოქტორი.

რედაქტორი:

ელგუჯა შაფაქიძე – საქართველოს სოფლის მეურნეობის მეცნიერებათა აკადემიის აკადემიკოსი, ტექნიკის მეცნიერებათა დოქტორი, პროფესორი, სსმმა აკადემიური დეპარტამენტის უფროსი.

ISBN 978-9968-2-7384-8

ციტრუსოვანთა გვარში შემავალი სახეობებიდან საქართველოში შედარებით ნაკლები სამრეწველო მნიშვნელობა აქვს ციტროს, პომპელმუსს, ლაიმს, ლიმეტას, კლემენიას, კინკანს, ისინი ჩვენში ერთეული ნარგაობების სახით – სამკურნალო და დიეტური თვისებების მქონე ნაყოფის მისაღებად არის გაშენებული, რომლებიც სხვა ხეხილოვნებისაგან გამოირჩევიან განსაკუთრებული სურნელოვანი არომატით, სპეციფიკური გემოთი, ვიტამინების მაღალი შემცველობით და ადამიანის ორგანიზმში მიმდინარე ბიოქიმიურ პროცესებზე დადებითი მოქმედების თავისებურებებით.

ამის გამო მათი პროდუქცია უდიდესი მოწონებით სარგებლობს მსოფლიოს მრავალ ქვეყანაში. იქ, სადაც ბუნებრივ-კლიმატური პირობები იძლევა მათი ღია გრუნტში მოვლა-მოყვანის შესაძლებლობას, ფართოდ აშენებენ, როგორც ეკონომიკურად მაღალრენტაბელურ კულტურებს.

1. ც ი ტ რ ო ნ ი (Citrus medica L.)

მსოფლიოს მეციტრუსეობაში ციტრონი საკმაოდ გავრცელებული კულტურაა და მას მოიხმარენ, როგორც სამკურნალწამლო მცენარეს. ჩვეულებრივი ციტრონი მის სახესხვაობებს შორის, განსაზღვრული ხარისხით პოლიმორფულია, ხოლო თითა ციტრონი და ეტროქის ციტრონი ერთტიპიანია, ე. ი. ჯიშები არ აქვს.

ჩვეულებრივი ციტრონის ჯიშებს შორის განსხვავება უმნიშვნელოა, რაც აძნელებს ზუსტი, შიგასახეობრივი კლასიფიკაციის შექმნას. გამოიყენება ხ. ვებერისა და რ. ხონდკონის ციტრონის შიგასახეობრივ, კლასიფიკაცია, რომელიც მცენარის მორფოლოგიური და ქიმიური თავისებურების ასახვას ეყრდნობა. ეს ავტორები გამოყოფენ ციტრონის სამ ჯგუფს: ანომალური, მჟავე და ტკბილი.

1.1. თითა ციტრონი (War. Sarcodactylis). პატარა ხეა გაშლილი ვარჯით. ფოთლები შედარებით მსხვილია. ნაყოფი საშუალო ზომის. იწონის 100-150 გრამს, იგი თითისებრი ფორმისაა, ძლიერსურნელოვანი, ფერი ყვითელი. რბილობი თითქმის არააქვს. კულტივირებულია ძირითადად ნაყოფის მისაღებად, რომელიც ბინებისა და ტანსაცმლის არომატიზაციისათვის გამოიყენება. აშენებენ სხვადასხვა დეკორაციული მიზნებისათვის.

სურ. 1. თითა ციტრონის ნაყოფი

1.2. **კორსიკული ციტრონი -** პატარა ზომის ხეა, მომრგვალო ვარჯით. ყლორტები მსხვილი, ეკლიანი. ფოთლები დიდი – 8-9 სმ, მუქი-მწვანე, მკვრივი, ოვალური ფორმის, წაწვეტებული წვეროთი და მომრგვალებული ფუძით. ნაყოფი მსხვილია, 10-12 სმ-ის დიამეტრისა და 12-14 სმ-ის სიგრძის, ოვალურ-წაგრძელებული ფორმის, კარგად გამოხატული უხეში ძუძუკით წვეროზე და მოკლე, დაჭმუჭნული ყელით ფუძესთან. ნაყოფის კანი ძლიერ-ხორკლიანია, უხეში ნაოჭებით, ყვითელი შეფერილობით. ნაყოფი მსხვილია, მკვრივი და სქელი (9-12 სმ), 10-14 ცალი წილაკით. რბილობი მორუხო შეფერილობისაა, წვნიანი, ნაზი და მჟავე. თესლის რაოდენობა 25-40-მდეა, ნაყოფი ლიმონის შემცვლელად გამოიყენება, ხოლო კანი – ტექნიკური მიზნისათვის.

1.3. **ჩინური ციტრონი -** დაბალტანიანი ხეა, გაშლილი ვარჯით. ფოთლები ოვალურ-წაგრძელებული ფორმის. ნაყოფი საშუალო ზომის, 5,0-5,5 სმ-ის დიამეტრისა და 6,0-7,0 სმ-ის სიგრძის, ოვალურ-ელიფსური ფორმის, წვეროზე კარგად გამოხატული ძუძუკით. კანი ნარინჯისფერი. რბილობი მომწვანო-ყვითელი, მჟავე, წვნიანი. ნაყოფი 8-12 წილაკოვანი და უხვთესლიანი. ნაყოფისაგან ამზადებენ ცუკატებს, მურაბებს და იყენებენ ლიმონის შემცვლელად, მცენარეს კი – საძირედ.

სურ. 2. ჩინური ციტრონის ნაყოფი.

1.4. ბოჟოურა ციტრონი - პატარა ზომის ხეა, სიმაღლით 3-4 მ. ტოტები მოგრძო, წვეტიანი ეკლებით არის დაფარული. ფოთლები მუქი-მწვანე ფერის, ყვავილები მტევნების მსგავსად, 3-10 ცალი, ერთად შეკრებილი, ფოთლის იღლიაში სხედან, გვირგვინის ფურცლები – შიგნით თეთრი, ხოლო გარედან იისფერი, მტვრიანები – 40-45, ზოგჯერ 60 ცალამდე. . სამტვრე პარკები არათანაბარი სიგრძისაა, ნასკვი – 9-13 ბუდიანი. ნაყოფი საკმაოდ მოზრდილია, მოგრძო-ოვალური, დიამეტრით 20-22 სმ, ზედაპირი ხორკლიანი, იშვიათად გლუვი, ან ნარინჯისფერ-ყვითელი; კანი სქელი, რბილობი მჟავე, ზოგჯერ მომწარო გემოსი, იშვიათად ტკბილი, თესლი პატარა ზომისაა და მრგვალი. ნაყოფს უფრო მეტად მაღალხარისხოვანი მურაბების დასამზადებლად იყენებენ, ხოლო კანისაგან ცუკატებს ამზადებენ.

საქართველოში ციტრონი შემოტანილია ინდოეთიდან დიდი ხნის წინათ და გავრცელებულია თურინჯის სახელწოდებით. მისი ყინვაგამძლეობა სუსტია -5-7^0. ციტრონის 17-მდე ჯიშია ცნობილი. საქართველოში გავრცელება ჰპოვა ბოჟოურა ჯიშის ციტრონმა, რომელიც ციტრონისა და ლიმონის ჰიბრიდს წარმოადგენს.

1.5. პომპელმუსი (Citrus grandis (L) Osbeck).

პომპელმუსის სამშობლოდ ითვლება ინდოეთი, ინდოჩინეთი და მალაის კუნძულები, სადაც მათი ველური ფორმები დღესაც არის შემორჩენილი. ამერიკაში პომპელმუსი აღწერეს 1895 წ. მისი პირველი ინტროდუქცია ეკუთვნის კაპიტან შედოკს, რომელმაც თესლი აღმოსავლეთ ინდოეთიდან შემოიტანა და კუნძულ ბარბადოსზე (ვესტინდოეთი) დათესა. მის საპატივცემულოდ პომპელმუსს შედოკი უწოდეს.

სურ. 3. პომპელმუსი (Citrus grandis (L) Osbeck).

სხვადასხვა ჯიშის პომპელმუსის ნაყოფი ერთმანეთისაგან განსხვავდება სიდიდით, ფორმით, რბილობის ფერით, კანის სისქითა და გემოთი. საუკეთესო ჯიშების ნაყოფი იწონის 1-5 კგ. პომპელმუსის ხეების სიმაღლე მეტად ცვალებადობს. ვხვდებით როგორც ნაგალა, ისე ძლიერმოზარდ ხეებსაც. ფოთლები ციტრუსოვან ჯიშებთან შედარებით უფრო დიდი აქვს, რომლის ყუნწს ახასიათებს ფართო ფრთები. მსხვილი ყვავილები მტევნებადაა განლაგებული, ნამყენი პირველ მსხმოიარობას იწყებს მე-3-4 წელს, ხოლო ნათესარი მე-7-10 წელს. გავრცელების მიხედვით პომპელმუსი მოგვაგონებს მანდარინს, რადგან იგი გვხვდება, როგორც ტროპიკებში, ისე ჩრდილოეთ სუბტროპიკებში, თითქმის იმ ზონამდე, სადაც მანდარინი უნშიუა გავრცელებული. საქართველოში მათი უმრავლესობა ვერ ასწრებს დამწიფებას, გამონაკლისს შეადგენს რამდენიმე ჯიში, რომელთა ნაყოფი თითქმის უნშიუსთან ერთად მწიფდება.

პომპელმუსები გაერთიანებულია სამ ჯიშტიპში:

1) ჭიპიანი;
2) ვარდისფერხორციანი:
3) ჩვეულებრივი.

სურ. 4. ვარდისფერხორციანი პომპელმუსი.

ჭიპიანი – გავრცელებულია ინდონეზიაში – ბანდისა და ამბონის კუნძულებზე. ჩვენთან შემოტანილმა ერთმა კლონმა სამეურნეო გამოყენება ვერ ჰპოვა.

ვარდისფერხორციანი – გავრცელებულია: იაპონიაში, ინდოეთში, სამხრეთ ჩინეთში და კუნძულ ტაივანზე;

ჩვეულებრივი – ამ ჯიშტიპის შექმნაში მონაწილეობა მიიღო ყველა სახეობამ.

1.6. მსხლისებრი შედოკი (Var.pirifarnis) – მისი სამშობლო იაპონიაა. ჩვენს სუბტროპიკულ ზონაში ფართოდ არის წარმოდგენილი. სადესერტო ჯიშია და საუკეთესო საგემოვნო თვისებები გააჩნია. საშუალოდმზარდი ხეა. გაშლილი ვარჯით, ყლორტები ღია-მწვანე ფერისაა, ფოთლები – 12,0 სმ-ის სიგრძის და 6,0 სმ-ის სიგანის, წაგრძელებული ოვალური ფორმის. იძლევა დიდი ზომის მსხლისებრ, თხელკანიან ნაყოფს, პრიალა, ზომიერად ბორცვიანი ზედაპირით, ყვითელი ან მოწითალო-ნარინჯისფერი, 10-12 წილაკოვანი, რბილობი წვნიანი, მომჟაო-მოტკბო, სასიამოვნო გემოსი. საკმაოდ უხვმოსავლიანია; შენახვისუნარიანობა – მაღალია, ტრანსპორტაბელური და ყინვაგამძლეა. ჩვენში დარაიონებულია 1962 წლიდან.

1.7. გულრიფში – ჰიბრიდული ფორმაა. მიღებულია 1932 წელს ყოფილ მემცენარეობის საკავშირო ინსტიტუტის სოხუმის საცდელ სადგურში, მანდარინ უნშიუსა და ზუკაჩეტის პომპელმუსის შეჯვარებით. ტენიანი სუბტროპიკული ზონისათვის დარაიონებულია 1970 წლიდან. 5 მ სიმაღლის ხეა, მომრგვალებული, მეჩხერი, სქლად შეფოთლილი ვარჯით.

1.8. ხეთური – გულრიფშის მეორე თაობის კლონს წარმოადგენს. ნაყოფის ხარისხითა და ყინვაგამლეობით სჯობს მას. დარაიონებულია ტენიან სუბტროპიკულ ზონაში 1984 წელს

1.9. ნაცუმიკანი (Var. natsudaudai) – ფართოდ არის გავრცელებული სუბტროპიკულ ზონაში. ყველაზე უფრო ყინვაგამძლეა შემოტანილ ჯიშებს შორის. ნაყოფი მაღალი საგემოვნო თვისებებით გამოირჩევა და კარგად ინახება. ყინვაგამძლე და ტრანსპორტაბელურია.

20. მატო-ბუნტანი – აქვს მსხლისებური ფორმის შედარებით პატარა ნაყოფი, ყვითელი ფერის კანით. რბილობი მეტად წვნიანია, მომჟაო-ტკბილი. შეიცავს მცირე რაოდენობით თესლს. მცენარემ სოხუმის სასელექციო სადგურის კოლექციის ჯიშებს შორის გამოავლინა საუკეთესო თვისებები.

21. **სადესერტო შედოკი** – გამოვლენილია ბათუმის ბოტანიკურ ბაღში. ნაყოფი მსხლისებრი ფორმისაა, ზოგჯერ მტევნების სახითაა დაკიდებული ხეზე. კანი ყვითელია, მაგრამ შენახვის შემდეგ ნარინჯისფერს ღებულობს. რბილობი უხვწვნიანი და მომჟაო-ტკბილი, ოდნავ მწარე. უხვთესლიანია, ბიოლოგიურად ახლოსაა ჯიშ მატო-ბუნტანთან.

22. ინკანი *(Fortunella swingle)*

ამ გვარის სახეობები სათანადოდ არ არის შესწავლილი, თუმცა ცნობილია მე-12 საუკუნიდან. ისინი პირველად მოხსენიებულია ჩინეთში და აღწერილია 1178 წელს ხან-ჩენ-ჩი-ს მიერ კუმკვატის სახელწოდებით. უფრო მოგვიანებით, ჩინელი და იაპონელი მეცნიერები მას დაწვრილებით ახასიათებენ და ასკვნიან, რომ მცენარე წარმოშობილია ჩინეთიდან. დიდი ხანია კულტივირებულია იაპონიაში, ტაივანსა და ინდოჩინეთში, ხოლო ბოლო პერიოდში შეტანილი იქნა ავსტრალიაში, ამერიკასა და ხმელთაშუა ზღვის ქვეყნებში. ევროპაში ინტროდუცირებული იქნა ჩინეთიდან 1846 წელს, ლონდონის მებაღეთა საზოგადოების წარმომადგენლის R. Fortune – ს მიერ და მის საპატივცემულოდ ამ გვარს ფორტუნელა დაერქვს. 1850 წლიდან შეტანილი იქნა ამერიკაში.

სურ. 5. ინკანი *(Fortunella swingle)*

ამ გვარში შემავალ სახეობათა რაოდენობა დღემდე არ არის დადგენილი. სვინგლი ახასიათებს ოთხ სახეობას, ტანაკა კი – ექვსს. სვინგლი იძლევა ფორტუნელას გვარის 2-ქვეგვარად დაყოფის ვერსიას, რასაც ციტრუსოლოგები ეთანხმებიან.

ფორტუნელას გვარის წარმომადგენელი ხე ან პატარა ზომის ბუჩქია, 1,0-4,0 მ-ის სიმაღლის, ვარჯი – სფერული, ან ნახევრადსფერული. ახალგაზრდა ღეროები კუთხოვანია, ასაკოვანი კი – მომრგვალებული.

ამ გვარის სახეობები უხვადმსხმოიარეა, ყვავილობენ ივლის-აგვისტოში, ხოლო ნაყოფი მწიფდება იანვარ-მარტში.

23. მარგალიტისებრი (ნაგამი) ფორტუნელა (F. margaritasv) – მისი ადგილობრივი სახეობებია: კუმკვატი (ჩინური) და კინკანი (იაპონური), რომლებიც წარმოადგენენ 3,8-4,0 მ-ის სიმაღლის ხეებს, ვარჯი ნახევრადსფერულია, მეჩხერი, კარგად და თანაბრად შეფოთლილი, საშუალოდ 5,2 მეტრი დიამეტრის. ჩონჩხის ტოტები შიშველია, მცირე ეკლებით ან უეკლო, მუქიმწვანე შეფერილობით. ფოთლები ლანცეტისებური, ქვედა მხარეზე ღია ფერის, ზედაპირი მუქი მწვანე. ყვავილები თეთრი, უბეში მჯდომი, ერთეულებად განლაგებული. ნაყოფი მოგრძო კვერცხისებური ფორმის, ნარინჯისფერ-ყვითელი, რომელშიც წვრილი ზომის 2-5 თესლია. კანი სქელი, რბილობი ნაზი – 4-7 წილაკოვანი, წვნიანი, სასიამოვნო მომჟავო ტკბილი გემოთი. ნაყოფი იჭმევა კანთან ერთად.

სურ. 6. მარგალიტისებრი (ნაგამი) ფორტუნელა (F. margaritasv)

კულტივირებულია ჩინეთში, აშშ-ში, სმელთაშუა ზღვის ქვეყნებში. ჩვენში მხოლოდ სელექციური მიზნით გამოიყენება ყინვაგამძლე ლიმონის მისაღებად.

24. ფორტუნელა იაპონური – ადგილობრივი სახელწოდებაა: მრგვალი კუმკვატი, კინკანი (ჩინური), კინკანი მარუმი (იაპონური) 2,5 მ-ის სიმაღლის დეკორაციული ბუჩქისებრი ხეა, ვარჯი სფერული 3,5 მ დიამეტრის, უხვად შეფოთლილი. ყლორტები მწვანე, ეკლიანი, რომლებიც უბეებში სხედან. ეკლები ძველ ტოტებზე თითქმის არ გვხვდება. ფოთლები ოვალური, ზემოდან მწვანე, ქვემოდან ღია მწვანე. ყვავილები თეთრი, მტვრიანები 12-15, ნასკვი – სფერული. ნაყოფი წვრილი, მომრგვალო, ყვითელი, გლუვი, პრიალა, ტკბილი-სასიამოვნო გემოთი, თესლი 2-5 ცალი. კულტივირებულია სამხრეთ-აღმოსავლეთ ჩინეთში. ჩვენში მხოლოდ სამეცნიერო კოლექციებშია შემორჩენილი.

25. **მსხვილფოთოლა ფორტუნელა ((F. arassifolia svingle)** – ადგილობრივი სახელწოდებაა: მსხვილფოთოლა კინკანი, ჩინტუ-ოქროს ცერცვი (ჩინური), კინკანი მეივა. ეს უკანასკნელი ჩვენში შემოიტანეს 1927 წელს. დადგენილია ამ ჯიშის მაღალი ყინვაგამძლეობა (-14^0). კინკანი მეივა ძლიერ დატოტვილია, ყლორტები უეკლო ან

მცირე რაოდენობის ეკლებით. ფოთლები სქელი, განლაგებულია ტოტებზე ერთეულების სახით ან წყვილად; ნაყოფი მრგვალი, ნარინჯისფერი. მნიშვნელოვნად დიდია ჩვენში გავრცელებული მარუმის სახეობასთან შედარებით (3X3 სმ), კანი – სქელი და ტკბილი; რბილობი – ნაკლებად წვნიანი, ტკბილი, წილაკების რაოდენობა 6-7. იკრიფება დეკემბერში და შენახვისას კარგად მწიფდება – არ კარგავს საგემოვნო თვისებებს.

26. ველური კუმკვატი – პატარა ზომის ხეებია, ან ბუჩქები, ეკლიანი, ახალგაზრდა ტოტები დაკუთხულია, ფოთლები ოვალურ-ელიფსური. ორივე მხრიდან მკვეთრად შევიწროებული. ყუნწები მოკლე. ყვავილები – ფართო, დინგი მოკლე და მსხვილი. ნასკვი 3-4 ბუდიანი. ნაყოფი – წვრილი, სფეროსებური, მკვეთრად ნარინჯისფერი. კულტივირებულია ჰონკონგსა და ჩინეთში.

27. ციტრანჭკვატი (P. trifoliatax sinen-sisxpor - tunellspli) – სამგვაროვანი ჰიბრიდია. მიღებულია კინკანის ციტრანჭებთან შეჯვარებით. მათი სხვადასხვა კომბინაციებიდან სვინგლმა გამოჰყო 3 ჯიში: ტომასვილი (tomaswill); სინტონი (sinton) და ტელფაირი (Tolfair). ამათგან ყველაზე უფრო ყინვაგამძლეა ტომასვილი, რომელიც იტანს 13-15^0-მდე ყინვას.

28. ლაიმი (Citrus aiurantifolia (Chigtin) Srwingle)

ამ სახეობაში შედის ორი დიდი ჯგუფი: მჟავე და ტკბილი ლაიმები, ხოლო ყოველი ჯგუფის შიგნით სამი ქვეჯგუფია: მექსიკის, ტაიტის და მანდარინ–ლაიმის ჰიბრიდები.

სურ. 7. ლაიმი (Citrus aiurantifolia (Chigtin) Srwingle)

29. მჟავე ლაიმები (VAR. AURANTIFIOLIA VAR. LIMMETA) დაბალი ან საშუალო სიმაღლის ხეებია, ოვალური ვარჯით; სწორმდგომი, ნაკლებად ეკლიანი ყლორტებით; ფოთლები მწვანე, წვრილი ან საშუალო ზომის, მომრგვალებულ-ოვალური. ნაყოფის კანი გლუვი, მომწვანო მოყვითალო ან ნარინჯისფერი. რბილობი თესლიანი, უხვწვნიანი, მჟავე, 10-12 წილაკით. მცენარე განსაკუთრებულ

მოვლას არ მოითხოვს. მავნებლების მიმართ მდგრადია. ფართოდ არის კულტივირებული კალიფორნიაში (აშშ) ნაყოფი გამოიყენება, როგორც ლიმონის შემცვლელი. მისგან მზადდება არომატული სასმელები და წვენები.

30. მექსიკური ლაიმი – პატარა ზომის ხეებია, 3,4 მ სიმაღლის, ოვალური, მეჩხერი ვარჯით; ტოტები წვრილი, მწვანე ფერის. ყვავილები და კოკრები თეთრია, პატარა ზომის, ნაყოფი 3-5 სმ დიამეტრის და 4,0-5,5 სმ სიგრძისაა, მომრგვალებულ-ოვალური, ძალიან მოკლე ყელით, რომელიც ხშირად არ ემჩნევა. აქვს პატარა, დაბალი ზომის ძუძუკი. კანი თხელი, წვნიანი, 10-12 ცალი წილაკით. მცენარე უხვმოსავლიანია, მაგრამ ამასთან დაბალი ყინვაგამძლე. კულტივირებულია მრავალი ჯიში, ბიოლოგიური და პომოლოგიური (ჯიშების საწარმოო-ბიოლოგიური მაჩვენებელი) ნიშნებით თითქმის არ განსხვავდება მექსიკურისგან.

31. ირანული ლაიმი – 2-3 მეტრი სიმაღლის ხეა, გაშლილი ან მოგრძო-ოვალური ვარჯით. ყლორტები სწორმდგომია, იშვიათი და მოკლე ეკლებით. ფოთლები საშუალო და დიდი ზომისაა, მუქი-მწვანე ფერის. ნაყოფი მსხვილი, 5-6 სმ-ის დიამეტრის და 6-8 სმ-ის სიგრძის, მომრგვალო-ოვალური. კანი მკვრივი, საშუალო სისქის, გლუვი ან ოდნავ ხორკლიანი, ღია-ნარინჯისფერი. ხასიათდება მცირე თესლიანობით ან ზოგჯერ უთესლოა. ჯიში მაღალმოსავლიანია, სუსტი ყინვაგამძლე.

სოხუმის საცდელი სადგურის კოლექციაში შემოტანილი იყო ორი ფორმა, რაც მორფოლოგიური და ჰომოლოგიური ნიშნებით მიეკუთვნება ტაიტის ჯიშს: sohsieng (№43558) და sigmvdons (№43555).

32. ტკბილი ლაიმები - აერთიანებს ლაიმების ჯიშებს და ლიმეტას სახესხვაობებს, რომლებსაც ნაყოფის რბილობი ტკბილი აქვთ. ამ ჯიშის ლაიმების გავრცელება და მათი სამეურნეო მნიშვნელობა უფრო შეზღუდულია, ვიდრე მჟავე ლაიმებისა. გამოიყენება ისევე, როგორც ტკბილი ციტრუსოვნების ნაყოფი.

გამოყენებული ლიტერატურა

1. რ. ჯაბნიძე – სუბტროპიკული კულტურების აგროტექნოლოგია. ბათუმი, 2011;

2. გ. კილასონია – სუბტროპიკული კულტურების მოვლა-მოყვანის ტექნოლოგია. ქუთაისი, 2009;

3. გ. ჩხაიძე – სუბტროპიკული კულტურები. ბათუმი, 1996;

4. რ. ჯაბნიძე – სასოფლო-სამეურნეო ეკოლოგია. ბათუმი, 2003;

5. რ. ჯაბნიძე; ნ. ჯაბნიძე – სუბტროპიკული ტექნიკური კულტურები. ბათუმი, 2014.